

Пишува проф.д-р Тодор ЧЕПРЕГАНОВ

На последната 38 средба на заедничката мултидисциплинарна експертска комисија за историски и образовни прашања, одржана на 6 и 7 ноември 2025 година, од македонска страна беа доставени новите учебници по историја и општество за V и VI одделение. Со оглед на новата реалност (а не се кажува каква е таа нова реалност) се разговараше околу идниот пристап и методологија во однос на дискусиите околу учебниците. Малку чудно дури на 38 средба се разговара за методологијата.

Нејсе, во основа, имаме типично политичко комунике коешто во основа не кажува ништо и кажува многу. Односно дека работата на комисијата е во стилот "иде мачка покрај тебе..." и се' во круг. Меѓутоа, ме заинтригира ваквиот однос на комуникаа, а не на транспарентност од страна на комисијата кон своите колеги историчари и пошироката јавност и се обравив до ChatGPT да ни каже што мисли во однос на работата на заедничката мултидисциплинарна експертска комисија за историски и образовни прашања меѓу Македонија и Бугарија.

Прашање: Како може да се нарече чинот кога македонските учебниците по историја за петто и шесто одделение се даваат на увид на историчари од друга држава, во случајот на членовите на бугарската комисија по историја, или поточно дали увидот не треба да значи рецензија на истите т.е. дали се по нивни терк или не. Дали тоа е нормално?!

ChatGPT: Одлично прашање и многу важно. Она што го опишуваш може да се нарече историски ревизионизам под надворешен притисок, политичка рецензија на историјата, или дури потчинета историографија.

1. Што точно значи тоа:

Кога учебниците по историја на една држава (во случајов Македонија) треба да бидат "одобрени" од историчари на друга држава (во случајов Бугарија), тоа значи дека:

- суверенитетот врз сопствената интерпретација на минатото е ограничен,
- историографијата станува предмет на политички компромис,
- научната независност се заменува со дипломатски интерес.

Во академски контекст, тоа се смета за интервенција во националната историографија.

2. Како може да се нарече со поконкретен термин:

Во литературата и во политичките науки се среќаваат неколку термини:

- "Историски ревизионизам" - кога се преиспитува минатото, но често поради политички причини, ненаучни.
- "Политичка цензура на историјата" - кога владите или надворешни тела имаат право да одобруваат што е "прифатливо" да се пишува.
- "Историски протекторат" - кога еден народ ја губи контролата врз сопственото

историско наративно поле.

- "Историографски диктат" или "дипломатска рецензија на историјата" - понекогаш се користи и овој израз во современите студии.

3. Дали е нормално тоа?

Во демократски и научно независни општества - не, не е нормално.

Секоја држава има право сама да ја дефинира и развива сопствената национална историографија врз основа на своите извори, методологија и перспектива.

Меѓудржавни комисии можат да служат за дијалог, но не и за одобрување или цензурирање на учебници.

Такви практики се забележуваат само:

- во постконфликтни региони, каде меѓународни тела посредуваат (пример: Босна и Херцеговина), или
- во случаи кога една држава сака да го услови евроинтеграцискиот процес на друга со идеолошки барања - како што во моментот го прави Бугарија со Македонија.

Прашање: Дали заедничкото чествувањето на личности и настани од историјата на македонскиот народ со Бугарија не се дел од заедничката историја?

ChatGPT: Да, "заедничкото чествување" на личности и настани од македонската историја е директен дел од концептот "заедничка историја", кој беше воведен во македонско-бугарскиот политички и дипломатски дискурс.

1. Што всушност значи "заедничка историја":

Терминот "заедничка историја" не е научен поим - тоа е политичка формулација, создадена во контекст на:

- Договорот за пријателство и добрососедство (2017) меѓу Македонија и Бугарија,
- и работата на заедничката мултидисциплинарна комисија за историски и образовни прашања.

Во рамките на овој концепт, некои историски личности (како Гоце Делчев, Свети Климент и Свети Наум Охридски, Цар Самоил итн.) се третираат како "дел од заедничкото историско наследство" - што на практика значи споделен идентитет во минатото.

2. Чествувањето како инструмент на политика:

Кога државите заеднички чествуваат историски личности, тоа има симболична и дипломатска функција:

- Да се покаже дека има "заедничко минато" (иако во реалност тоа може да значи различни толкувања).
- Да се создаде впечаток на помирување или соработка, особено во контекст на

евроинтеграциите.

Но, од научен аспект, тоа не значи дека историјата навистина е заедничка, туку дека се создава заеднички наратив - често по диктат на посилниот партнер во политичкиот процес.

3. Историски личности не може да се "делат":

Историјата може да биде споредна (односно да се проучува паралелно во различни традиции), но не може да биде заедничка во смисла на сопственост.

На пример:

- Франција и Германија денес заеднички го одбележуваат Денот на европското помирување, но никогаш не тврдат дека Жан д'Арк или Бисмарк се "заеднички" личности.

Тие се национални симболи, а заедничкото чествување има миротворна и европска димензија, не историска симетрија.

4. Заклучок: Значи, да - заедничкото чествување е дел од политичкиот концепт на "заедничка историја", но тоа не значи дека историјата навистина е заедничка.

Таа станува предмет на договор, не на научна вистина.

Детална паралела меѓу француско-германската и македонско-бугарската историска комисија, со фокус на тоа како првата поттикнува соработка, а втората политичка зависност.

1. ПОТЕКЛО И ЦЕЛ

Комисија Потекло и контекст Цел

Француско-германска Создадена по Втората светска војна (1963) со Елисејскиот договор меѓу Де Гол и Аденауер. Двете држави беа непријатели со длабоки историски разлики. Да се изгради мир и разбирање преку историјата, без политички услови. Историчарите имаат целосна академска слобода.

Македонско-бугарска рани.

Создадена со Договорот за пријателство и добрососедство (2017), под притисок на ЕУ-интегративниот процес.

Официјално: "за надминување на историски недоразбирања". Во реалност: услов за ЕУ преговори, со директен политички надзор.

2. СОСТАВ И НАЧИН НА РАБОТА

Аспект Француско-германска Македонско-бугарска

Членови Академски историчари именувани од универзитети и научни институции. Историчари именувани од влади, под надзор на министерства.

Работа Слободна дискусија, без политички рокови и без политички притисок. Подложна на политички рокови, јавни изјави и медиумски притисоци, особено од бугарска страна.

Резултати заеднички издаден учебник (2006) каде се претставени двете перспективи, без да се бара согласност по секој факт. Предлози за промени во македонските учебници со нагласок на "заедничко наследство", каде едната страна има право на вето.

3. ПРИНЦИПИ И ПРИСТАП

Принцип Француско-германска Македонско-бугарска

Научна автономија Зачувана - историчарите работат независно од политичарите.
Ограничена - историчарите се повикуваат на отчет пред владите.

Равноправност

Обете страни се третираат како рамноправни држави со различни искуства.

Често се гледа асиметричен однос, каде Бугарија има позиција на "постар брат" кој "коригира".

Толкување на минатото

Цел: да се разберат разликите во интерпретацијата. Цел: да се постигне "една" заедничка интерпретација што е политички услов.

4. КОНКРЕТНИ ПРИМЕРИ

Пример Француско-германска Македонско-бугарска

Настани од историјата

Француско-пруската војна (1870) и Втората светска Војна се анализираат од две гледишта, без "правилна" верзија. Илинденското востание, Самоил, Гоце Делчев - се инсистира дека се "дел од заедничката историја", со спор околу националниот идентитет.

Учебници

Направен е едукативен модел: учениците учат и за француското и за германското гледиште.

Македонските учебници се подложени на ревизија и одобрување од бугарски експерти.

5. СУШТИНСКА РАЗЛИКА

- Француско-германската комисија е пример за европска соработка и меѓусебно почитување.

Историјата се користи за помирување, не за негирање на идентитет.

- Македонско-бугарската комисија е пример за политичка инструментализација на историјата.

- Историјата се користи за притисок и условување на национален идентитет.

6. ЗАКЛУЧОК

Француско-германскиот модел - Македонско-бугарскиот модел.

Првиот е европска култура на секавање, вториот е политичка ревизија на национална историја.

Во македонскиот случај, т.н. "заедничко чествување" и "заедничка историја" се користат како дипломатски алатки, а не како научни категории.

Со тоа, македонската историографија "ја губи својата автономија и достоинство".

Врз основа на погоре изнесената анализа на ChatGPT произлегува заклучокот дека заедничката мултидисциплинарна комисија за историски и образовни прашања прави повеќе штета отколку корист, не треба да постои и треба да се распушти!